

Pergamski muzej u Berlinu i pitanje povrata baštine

Perković, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:601657>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2022./2023.

Lara Perković

Pergamski muzej u Berlinu i pitanje povrata baštine

Završni rad

Mentorica: dr. sc. Helena Stublić, doc.

Zagreb, srpanj 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Sadržaj.....	ii
1. Uvod.....	1
2. Državni muzeji Berlina	2
2.1. Pergamski muzej u Berlinu	3
3. Srednjoistočni muzej.....	4
3.1. Stari grad Babilon.....	4
3.2. Ištarine dveri.....	6
3.3. Put Ištarinih dveri od Babilona do Berlina.....	9
3.4. Otvaranje Pergamskog muzeja i postavljanje Ištarinih dveri.....	10
4. Kulturna baština u Njemačkoj	12
5. Pitanje povrata baštine	14
5.1. Stanje u Babilonu u 20. i 21. stoljeću.....	14
5.2. Problematika povrata baštine u zemljama Bliskog istoka.....	16
5.3. Pronalazak rješenja.....	18
6. Važnost očuvanja svjetske baštine i identiteta.....	20
7. Zaključak.....	22
8. Literatura.....	23
9. Slikovni prilozi.....	26
Sažetak	27
Summary	28

1. Uvod

Pergamski muzej je muzej smješten u samome centru Berlina, točnije na Muzejskom otoku koji je još 1999. godine uvršten na UNESCO-v popis svjetske baštine. Osim Pergamskog muzeja, na otoku se nalaze i drugi poznati muzeji (Novi muzej, Stari muzej i Muzej Bode). Kralj Fridrik Vilim IV. još je davne 1841. godine osmislio projekt Muzejskog otoka kao kulturnog i povijesnog središta Njemačke. Danas Muzejski otok ima bitan položaj u kulturnom svijetu te nosi važnu urbanu i arhitektonsku vrijednost za društvo. Pergamski muzej sadrži tri veće zbirke: antičku zbirku, Srednjoistočni muzej te Muzej islamske umjetnosti (njem. *Antikensammlung*, *Vorderasiatisches Museum* te *Museum für Islamische Kunst*). Svi ovi muzeji čuvaju predmete iz zemalja Bliskog istoka. Završni rad će se prvenstveno posvetiti Srednjoistočnome muzeju, odnosno Ištarinim dverima.

Na početku rada prvo će biti spomenuta povijest nastanka Pergamskog muzeja i na koji način su predmeti u muzeju stečeni, a koji su danas dio stalnog postava. Jednako tako će se ukratko priopćiti nastanak i pronalazak Babilona i njegovih blaga. Nadalje će ovaj dio biti okončan stanjem Pergamskog muzeja danas te kako posluje dotični njemački muzej. Rad će također na osnovnoj razini tematizirati kulturnu baštinu. Ovdje će se naglasiti važnost baštine za današnje i prošle zajednice te u kolikoj mjeri je autentičnost baštine u muzejima bitna. Dotaknuti će se i pitanje o samoj muzealizaciji koja zapravo i čini neki predmet muzejskim predmetom. Budući da su autentičnost i muzealizacija već maloprije spomenuti pojmovi, tako se uz njih i javlja problematika povrata baštine koja u današnjem društvu često stvara rasprave i podijeljenosti. Time se i Pergamski muzej nalazi u problemu povrata baštine jer mnoge zemlje, kao na primjer Irak i Turska, traže povrat svojeg nacionalnog blaga. No, kako povrat i vlasništvo baštine predstavlja složeni proces dogovora te Irak ne može garantirati sigurnost i dostupnost predmeta javnosti, tako će to pitanje povrata baštine dugo ostati otvorena tema. Jednako tako će ovaj rad staviti naglasak na očuvanju svjetske baštine i identiteta.

2. Državni muzeji Berlina

Državni muzeji Berlina (njem. *Staatliche Museen zu Berlin*) spadaju s još mnogim javnim ustanovama pod Fondaciju za prusko kulturno nasljeđe te su financirane iz javnih sredstava. Prva razmišljanja o otvaranju državnih muzeja sežu još iz 16. stoljeća kada je knez Joachim II. od Brandenburga osnovao takozvanu „Kunstammer“ – izložbeni prostor za rijetke i neobične stvari. Takav izložbeni prostor je tijekom Tridesetogodišnjeg rata gotovo bio izgubljen te je kasnije ponovno izgrađen. Pruski car Friedrich II. tek se u 19. stoljeću zalaže za napuštanje Kunstammera kao ekskluzivnog načina sabiranja, a nasuprot toga potiče osnivanje javnih muzeja za umjetnost. Kada su se ratovi u Europi u 19. stoljeću napokon okončali, Pruska se okrenula kulturnom aspektu svoje zemlje, tj. poticala je osnivanje kulturnih objekata. Godine 1822. Karl Friedrich Schinkel dobio je nalog za izgradnju prvog Kraljevskog muzeja, današnjeg Starog muzeja i to na Lustgartenu nasuprot kraljevske rezidencije; takozvane Berlinske palače. Izgradnjom ovoga muzeja započinje povijest Muzejskog otoka. Brzi rast zbirki zahtijeva i povećanje prostora te su ubrzo bile izgrađene nove zgrade iza Starog muzeja. U relativno brzom slijedu građen je Novi muzej i to od 1843. do 1855., Nacionalna galerija (danas Stara nacionalna galerija) od 1867. do 1876., Muzej Kaiser Friedrich (danas Muzej Bode) od 1897. do 1904. i naposljetku Pergamski muzej od 1910. do 1930. godine. Izvrsnost njemačke arheologije tijekom Njemačkog Carstva donijela je toliko predmeta u Berlin da se muzeji više nisu bojali uspoređivati sa starijim zbirkama u Parizu i Londonu. Kulturna politika nacističkog režima dovela je do velikih gubitaka u zbirkama Nacionalne galerije na području moderne umjetnosti. Stotine slika i grafika zaplijenjene su 1937. godine kao „degenerirana umjetnost“, a neke su prodane u inozemstvo ili uništene. Jednako tako su za vrijeme nacističkog režima mnogim obiteljima židovskog podrijetla oduzete umjetnine ili slični vrijedni predmeti, a državni muzeji su i dalje u postupku vraćanja otuđenih predmeta obiteljima. S ujedinjenjem Njemačke pojavila se prilika da se ponovno spoje zbirke Berlinskih državnih muzeja koje su bile razdvojene tijekom Drugog svjetskog rata te da se vrate u njihov izvorni dom na Muzejski otok. No, pri realizaciji ovog projekta valjalo je uzeti u obzir da su se pojedine zbirke znatno povećale u odnosu na prijeratno razdoblje te da je zgradama na Muzejskom otoku bila potrebna obnova. Upisom Muzejskog otoka na UNESCO-ov popis svjetske baštine 1999. godine, donesena je odluka o glavnom planu obnove i modernog razvoja cijele Muzejske četvrti. Proces obnove Muzejskog otoka već je postigao veliki uspjeh s ponovnim otvaranjem Stare nacionalne galerije (2001.), Muzeja Bode (2006.) i nedavno Novog

muzeja (2009.), a trenutno se nastavlja s obnovom na Pergamskom muzeju koji će od listopada 2023. do 2025. godine biti zatvoren za posjetitelje (*Staatliche Museen zu Berlin*, bez dat.).

2.1. Pergamski muzej u Berlinu

Prvi Pergamski muzej izgrađen je po planu građevinskog savjetnika F. Wolffa, a samu izgradnju nadzirao je građevinski savjetnik Hasaka od 1897. i sve do okončanja izgradnje 1899. godine. Pergamski muzej otvorio je prvi put svoja vrata 1901. godine, a prisustvovao je i sam car. Jedan od glavnih ciljeva izgradnje Pergamskog muzeja bilo je ponovno postavljanje Pergamskog oltara u njegovoj izvornoj veličini i veličanstvenom osvjetljenju. Oltar je bio prva rekonstrukcija u Pergamskom muzeju. Izgrađen je u pravokutnom obliku koji je smješten u središnjem dijelu dvorane te s unutarnje strane zida postavljeni su reljefi, dok su na vanjskoj strani postavljene skulpture i najvažniji natpisi iz Pergamona (Spemann, 1902:I).

U prvoj verziji Pergamskog muzeja nalazila su se djela iz Pergamona, Prienea i Magnezija, tri grčka gradića koji se nalaze u Turskoj. Budući da puno monumentalnih objekata iz Babilona, Uruka, Ašura i Egipta nije bilo izloženo te su se našli u raspadnom stanju, došlo je do razmišljanja o izgradnji novoga muzeja 1906. godine na istome mjestu. Plan je osmislio Wilhelm von Bode koji je tada bio generalni direktor Kraljevskih muzeja u Berlinu. Alfred Messel planirao je monumentalnu trokrilnu zgradu u 1907. godini, a nakon njegove smrti 1909. godine njegov najbliži prijatelj, berlinski građevinski savjetnik Ludwig Hoffmann, preuzima izvedbu zgrade („Pergamonmuseum“, bez dat.).

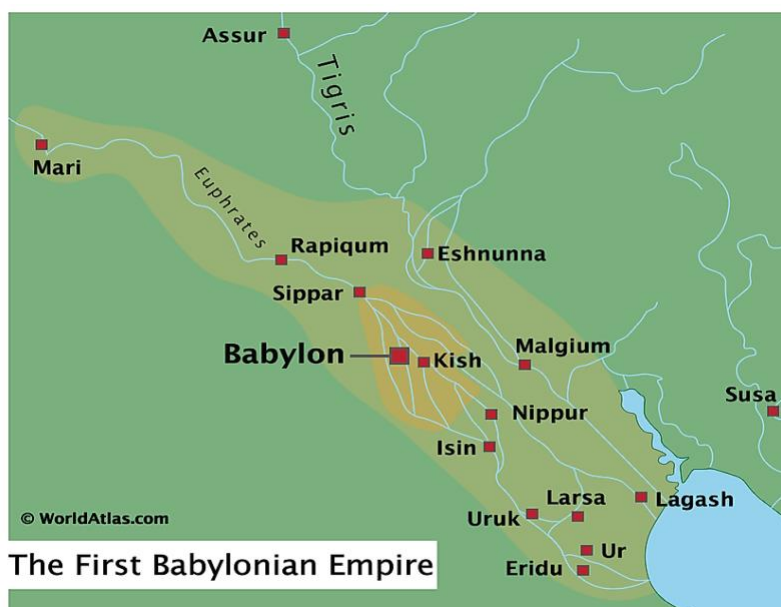
3. Srednjoistočni muzej

Srednjoistočni muzej jedan je od triju velikih zbirki koje se nalaze u stalnome postavu Pergamskog muzeja te je sačinjen od značajnog broja predmeta iz Jugozapadne Azije. Kako su prvi predmeti dolazili krajem 19. stoljeća, tako je potreba za većim prostorom, gdje bi se predmeti mogli adekvatno pohraniti, bila još veća. Tim su povodom predmeti useljeni 1927. godine u nove prostorije, točnije u prizemlje muzeja (prema nacrtima Alfreda Messela iz 1907. i Ludwiga Hoffmanna iz 1909. godine). Jedni od prvih eksponata bile su rekonstrukcije Ištarih dveri i Procesijske ulice iz Babilona. Za javnost su otvoreni od 1937. godine i one čak dan danas predstavljaju dvije glavne atrakcije u Pergamskom muzeju. Od dana kada je muzej otvorio svoja vrata, Ištarine dveri svojim šarolikim bojama na fasadi očaravaju posjetitelje. U današnjem svijetu zbirka Srednjoistočnog muzeja nosi važnu simboliku za moderni Irak i njegovu zajednicu, a sam rad će otkriti i zašto (Gries, 2022:6).

3.1. Stari grad Babilon

Babilon je smješten na jugu Iraka, 85 kilometra od Bagdada. Babilon je bio glavni grad Babilonskog Carstva. Nastao je uz rijeku Eufrat koja bi povremeno navodnjavala tlo oko grada, što je tlo činilo pogodnim za obradu. Dio Eufrata je čak i prolazio kroz sam centar grada. Uspoređujući Babilon s ostalim mezopotamskim gradovima, poput Uruka koji je nastao u 5. tisućljeću pr. Kr., Babilon je zapravo relativno mladi grad. Najraniji dokazi o naseljenosti Babilona potječu iz sredine 3. tisućljeća pr. Kr. kada su pronađeni ostatci keramičkih posuda. Zbog visoke razine podzemnih voda koja je naglo porasla poradi izgradnji brana, već je u 19. stoljeću bilo otežano istraživanje najstarijih arheoloških slojeva. Grad Babilon sve do ranog 2. tisućljeća pr. Kr. ne igra važnu političku i kulturnu ulogu u regiji. Štoviše rani pisani izvori uopće ne spominju Babilon. No, sve se mijenja kada u 18. stoljeću pr. Kr. na vlast dolazi kralj Hamurabi (vladao je oko 1792. – 1750. pr. Kr.). Kralj Hamurabi znatno je proširio teritorij Babilona, a time je proširio i utjecaj ovog dotada beznačajnoga grada-države. Tijekom Hamurabijeve dugogodišnje vladavine carstvo se raširilo od Perzijskog zaljeva i sezalo je sve do Sirije. Tim je pothvatom Babilon postao velesila u drevnom Bliskom istoku i taj je status držao skoro 2000 godina (Gries, 2022:8).

Slika 1. Prikaz Babilonskog Carstva za vrijeme Hamurabijeve vladavine od 1792. – 1750. g. pr. Kr.
(WorldAtlas.com, n.d.)

No okolnosti se mijenjaju nakon Hamurabijeve smrti oko 1750. godine pr. Kr.. Pod vladavinom kralja Samsuilina, sina kralja Hamurabija, dolazi do raspadanja Carstva, ali je zapravo hetitski kralj Mursili I. taj koji je stao na kraj Hamurabijevoj dinastiji. Mursili I. poveo je svoju vojsku te osvojio i potom opljačkao grad. Također imamo malo podataka o stanju Babilona nakon hetitske pustoši. No u 15. stoljeću pr. Kr. pojavljuje se kasitska dinastija koja preuzima vlast nad Babilonom. Koliko su Kasiti bili moćni u 14. stoljeću pr. Kr., čak i potvrđuju grobnice i brojne nastambe koje su pronađene u sklopu arheoloških iskapanja u okrugu Babilona (Gries, 2022:8).

Međutim, ni Kasiti nisu mogli svoju vlast održati do vijeka. Godine 1158. pr. Kr., elamski kralj Shutruk-Nah-hunte (vladao je oko 1185. – 1155. godine pr. Kr.) priveo je 400-godišnju vladavinu Kasita pri kraju, osvojivši Babilon u sklopu svoje militarističke kampanje kroz Mezopotamiju. Elamska vojska podosta je uništila sami grad. Ukradena su mnoga umjetnička djela, između ostalog i Hamurabijev zakonik i ritualna slika Marduka, babilonskog gradskog boga. Čak je gubitak ritualne slike najviše pogodilo stanovništvo Babilona jer je grad ostao bez božanske zaštite. Sva blaga odnesena su u njihov glavni grad Susu koji se danas također nalazi u Iraku. Elamska vojska često se vraćala u Babiloniju, no nikako nije uspjela zadržati kontrolu nad samom regijom (Gries, 2022:9).

Babilon se neko vrijeme nalazi pod stalnom opsadom drugih naroda, sve dok jedna dinastija iz grada Isina nije odlučila proširiti svoju vlast nad Babilonom. Jedan od vladara iz spomenute dinastije je kralj Nabukodonozorom I. (vladao je oko 1125. – 1104. godine pr. Kr.) koji je osvojio Susu i vratio ritualnu sliku boga Marduka nazad u Babilon. Kraljevi Isina svoju su vlast uspjeli proširiti nad cijelom Mezopotamijom, no njihova vladavina nije bila od dugog vijeka. Na prijelazu iz 2. u 1. tisućljeće pr. Kr. ponovno se raspalo Babilonsko Carstvo. Paralelno uz sva događanja u Babilonu jača i Asirija, država koja je vladala regijama od Perzijskog zaljeva i sve do Mediteranskog mora. Babilonom je nerijetko vladao asirski kralj. Asirsko Carstvo slabi na kraju 7. stoljeća pr. Kr. te Nabopolasar (vladao je oko 625. – 605. godine pr. Kr.) pridobiva neovisnost Babilona. Nakon gotovo dva desetljeća sukoba, Asirija je konačno poražena, a Nabopolasar donosi velike teritorijalne dijelove nekadašnjeg Asirskog carstva. Ovo Neobabilonsko carstvo doseglo je vrhunac pod Nabopolasarovim sinom, Nabukodonozorom II. (vladao je oko 604. – 562. godine pr. Kr.), protežući se od obale Sredozemnog mora do gorja Zagrosa. Za vrijeme njegove vladavine izgrađeni su izuzetne građevine poput Ištarih dveri i Procesijske ulice (Gries, 2022:9).

3.2. Ištarine dveri

Šarene cigle obojene u plavo već su i u Babilonskom Carstvu plijenili pažnju ljudi. No, boja je još i prije igrala važna ulogu u mezopotamskoj arhitekturi. Nije poznato što je točno potaknulo upotrebu glazirane opeke. Možda je ljubav prema svijetlim bojama zajedno s nedostatkom dragog kamenja dovela do vrlo složenog razvoja takve arhitekture (Corwin, 1976:8). U ranom Neolitiku su zidovi od opeke i blata bili šareno ukrašeni. S razvojem proizvodnje stakla u 2. tisućljeću pr. Kr., nova tehnika postala je dostupna koja se sa svojim osebujnim bojama izdvajala od tradicionalnih zidnih slika. Iz 9. stoljeća pr. Kr. imamo dokaze o asirskim glaziranim pločama od opeke. One prikazuju vojne pohode, ritualne slike i druge prikaze slične reljefima asirskih palača. U Babilonu se tek pod Nabukodonozorom II. proizvode glazirane opeke u velikoj mjeri. U usporedbi sa starijim glaziranim opekama, ove su se odlikovale svijetlo plavom bojom. Da bi postigli ovu intenzivnu plavu boju, Babilonci su dodavali rude kobalta i ovom zanimljivom mješavinom potvrdili su svoju sadašnju reputaciju vještih zidara (Gries, 2022:16). Recept za ciglu sličan ovome i danas se koristi u jugozapadnoj Americi i naziva se ćerpič (tzv. adoba). Kod gradnje s nepečenom opekama debeli zidovi potrebni su za stabilnost i za zaštitu od svih vremenskih nepogoda (Corwin, 1976:1).

Budući da je Babilon godinama patio pod pljačkaškim pohodima Asiraca, Nabukodonozor II. odlučio je učvrstiti grad sa zidinama. A u sam grad moglo se ući samo kroz strogo čuvana vrata. Međutim, ova vrata nisu bila sagrađena samo iz vojnih razloga, već su služila za odavanje počasti bogovima (Klengel-Brandt, 1970:24). Vjerujući da će uporaba svetih amblema osigurati zaštitu, vrata su bila ukrašena povorkama životinja. Postoji mnogo informacija o podrijetlu i značenju svakog od simbola, ali su vrlo kontradiktorne i od ograničene važnosti za ovaj rad. Te su životinje bile postavljene u parovima naizmjenično okomito i u horizontalnim redovima. Čini se da njihovo kretanje kontrolira bijeli rub koji stvara pravokutnu granicu. Također impresioniraju savršene proporcije životinja i "prirodnost kretanja", dok graciozno hodaju prema uglovima zgrade. Tehnički, one se sve jednako ističu, jer su sve identične veličine i detalja. Iznenadujuće, te činjenice ne vrijede kada se otkrije čitava povijest dveri. Iz arhitektonskih nalaza i nekoliko pokušaja rekonstrukcija otkrivena je iznimno zanimljiva činjenica. Ištarine dveri građena su u tri odvojene faze. Od ove tri faze ostali su samo fragmenti temeljne razine. Danas je nemoguće točno znati koje su tehnike glaziranja korištene za ukrašavanje ovih opeka, ali se može pretpostaviti da je korištena svojevrsna kombinacija različitih tehnika. Dakle, stara mezopotamska tehnika lijevanih opeka predstavlja fasadu blistavih boja i zamršenih struktura koja kao takva nikad nije viđena (Corwin, 1976:9,10).

Božica Ištar bila je utjelovljenje ženske ratnice koja je bila simbol seksualnosti i plodnosti. Ištar je uz to i glavna predstavnica drevnoga božanstva Mezopotamije. Babilonci su joj se klanjali kao „nebeskoj dami“ s planeta Venere. Ištar je tipično predstavljena u obliku lava, njezine svete životinje, ali se ti reljefi ne nalaze na samim dverima, već se nalaze na Procesijskom putu koji zapravo vodi do Ištarinih dveri. Dveri su prikazivale životinjske reprezentacije bika (simbol Adade, boga vremena) i zmaja (boga Marduka, zaštitnika države i grada). Ištarine dveri bila su jedina od osam gradskih vrata koja su bila ukrašena glaziranim ciglama i reljefima. Za Ištarine dveri Nabukodonozor II. svojevremeno je rekao; „Nad ovim će se spomenikom diviti cijelo čovječanstvo.“ (Kunze i sur., 1995:50).

Prva iskopavanja započela su sredinom 19. stoljeća kada su Francuzi i Britanci pronašli asirske ruševine (Gries, 2022:41). Iskapanje Babilona financiralo je Njemačko orijentalno društvo (njem. *Deutsche Orient-Gesellschaft*). Ištarine dveri 1902. godine iskopao Robert Koldwey, a same zapise o nalazu objavio je 1918. godine (Gries, 2022:44). Kada je Koldwey došao u Babilon, prvo što je tada ugledao bili su fragmenti glazirane opeke. Njegov tim se odlučuje fokusirati na sakupljanje glaziranih opeka. Na temelju tih fragmenata

Koldwey i njegov tim mukotrпно su rekonstruirali motive životinja koje predstavljaju bogove. Prvo su to učinili na ploči za crtanje, a potom i u muzeju (Gries, 2022:21). Iskapanje je trajalo skoro 18 godina, a Koldweyev tim sastojao se od pet njemačkih istraživača i 250 lokalnih radnika (Gries, 2022:45). Rekonstrukciju je Koldwey dao napraviti u Berlinu, a kao takva i danas tamo stoji (Cetina, 2016:18).

Slika 2. Rekonstrukcija Procesijskog puta s motivima lavova, prikazano u Pergamskom muzeju
(autorski rad, slikano 22.02.2023.g. u Pergamskom muzeju)

3.3. Put Ištarih dveri od Babilona do Berlina

Godine 1884. Osmansko Carstvo donijelo je novi Zakon o starinama prema kojemu su svi antikviteti Carstva postale državno vlasništvo. Time je uvelike spriječena zakonski propisana podjela arheoloških artefakata između Osmanskog Carstva i stranih arheologa. Kako bi osigurali veći broj predmeta za muzeje u Berlinu unatoč ovom novom zakonu, njemački arheolozi su od početka iskapanja radili s predstavnicima u Njemačkoj na najvišoj političkoj razini kako bi osigurali poseban dogovor. Fragmenti glazirane opeke igrali su središnju ulogu u tim pregovorima. Samo nekoliko mjeseci nakon početka iskapanja u lipnju 1899. godine, Koldewey je namjeravao izvesti fragmente opeke koji su već bili prikupljeni kako bi se mogli opsežnije proučavati u Berlinu. U to vrijeme rekonstrukcija prikaza na reljefima od glazirane opeke još nije bila moguća. Tako je Koldewey u studenom 1899. godine još uvijek pretpostavljao da su fragmenti opeke vjerojatno nekoć činili oplatu na zidu hodnika i prikazivali scene lova. Možda su ga pojedini ulomci opeke podsjetili na u to vrijeme dobro poznate novoasirske reljefe koji su često prikazivali scene lova. U razdoblju koje je uslijedilo, Koldeweyev pomoćnik Walter Andrae uspio je prvo nacrtati rekonstrukcije jednog od lavova na Procesijskom putu, a naposljetku i bikova i zmajeva na Ištarih dverima. Osman Hamdi Bey, šef Osmanske uprave za starine, konačno je pristao na izvoz opeka u Berlin. On je igrao vodeću ulogu u pregovorima o tome, tko će dobiti opeke iz Babilona. Hamdi Bey se 1902. godine obratio direktoru Kraljevskih muzeja u Berlinu te je uvidio veliku dodanu vrijednost ponovno sastavljenih reljefa od opeke te je naglasio akademski i umjetnički aspekt rekonstrukcije u svom pismu. Jedan od uvjeta za izvoz bio je da se polovica ponovno sastavljenih reljefnih životinja vrati u Osmansko Carstvo nakon što budu gotove. U ožujku 1903. godina Visoka Porta, sjedište osmanske vlade, službeno je pristala na izvoz, a 12. svibnja 1903. godine 399 sanduka s fragmentima opeke započinje svoje dugo putovanje od Babilona do Berlina (Gries, 2020:50). Po dogovoru je do 1930. godine vraćeno 13 reljefa sa životinjama koji se i danas nalaze u istanbulskom arheološkom muzeju. Kada je iskopavanje došlo do neplaniranog kraja u veljači 1917. godine, stotine sanduka cigli kao i tisuće drugih artefakata ostalo je u Babilonu. Osmansko Carstvo je u prvoj polovici 20. stoljeća izgubilo svoju dominaciju u regiji i velike dijelove svog teritorija. Nakon poraza u Prvom svjetskom ratu carstvo se konačno raspalo, a veliki dio teritorija ostao je pod savezničkom kontrolom. Ovo je bitan trenutak u povijesti Iraka jer se od tada pa sve do 1932. godine nalazi pod političkom i ekonomskom vlašću Britanaca (Gries, 2020:51).

3.4. Otvaranje Pergamskog muzeja i postavljanje Ištarih dveri

Otvaranjem *Museum am Lustgarten* (kasnije nazvanog Stari muzej) u Berlinu 1830. godine, drevne srednjoistočne starine uključene su u Odjel za antičku skulpturu. Nakon toga su 1885. godine prebačeni u Egipatski odjel da bi se konačno 1899. godine osnovao Srednjoistočni odjel kao neovisni odjel *Königliche Museen zu Berlin*, pod kojim su nazivom tada bili poznati državni muzeji. Nakon osnivanja odjela za drevni Bliski istok, uredi osoblja bili su smješteni u podrumu Muzeja Kaiser Friedrich (danas Muzej Bode). Samo je dio zbirke bio dostupan javnosti u privremenom postavu. Nije bilo moguće poboljšati ovu nezadovoljavajuću situaciju sve do 1926. godine kada je južno krilo prvog kata Pergamskog muzeja izdvojeno za drevne srednjoistočne starine. Tada je započeo rad na planiranju prikladne i estetski dopadljive instalacije spomenika koji su bili nabavljeni kupnjom, darovima i, što je najvažnije, podjelom nalaza koji su uslijedili nakon opsežnih iskapanja u Babilonu i Ašuru. Rekonstrukcija je zahtijevala znanje i dobro planiranje. Veliku ulogu u rekonstrukciji dveri imao je Walter Andrae, Koldeweyov asistent, koji je najviše pridonio samom planiranju, učinivši već par manjih rekonstrukcija na licu mjesta na nalazištu u Babilonu (Klengel-Brandt i sur., 1995:42). Kao direktor odjela za Srednjoistočni muzej, pripadaju mu sve zasluge za izvedbu rekonstrukcije Ištarih dveri (Gries, 2022:63). Godine 1930. dovršen je srednji dio južnog krila s rekonstrukcijama Procesijskog puta koji vodi do Ištarih dveri i pročelja novobabilonske prijestolne dvorane i partske palače. Radovi na postavljanju preostalih zbirki trajali su nekoliko godina (Klengel-Brandt i sur., 1995:42). Na kraju se manje od 20% Ištarih dveri sastoje od originalnih dijelova, dok se Procesijski put sastoji od 45% originalnih dijelova uvezenih iz Babilona (Gries, 2022:60). Napokon, 1936. godine zbirka je u cijelosti mogla biti predstavljena javnosti. Izbijanjem Drugog svjetskog rata, samo nekoliko godina kasnije, muzej je zatvorio svoja vrata. Najvrjedniji pokretni predmeti bili su smješteni u podrumu Pergamskog muzeja, dok su arhitektonski elementi ugrađeni u monumentalne rekonstrukcije zaštićeni što je više moguće zidovima od opeke izgrađenim ispred njih. Popis napravljen potkraj rata pokazao je da je sva građa sačuvana, ali je zato zgrada pretrpjela tako velika oštećenja da nije više mogla adekvatno zaštititi sve predmete. Neposredno nakon rata Sovjetska vojska osigurala je objekte koji su bili ugroženi izloženošću vremenskim nepogodama i prijetnjom krađe. Nakon što je Pergamski muzej bio popravljen, zbirka Srednjoistočnog muzeja pod vodstvom Gerharda Rudolfa Meyera ponovno je otvorena 1951. godine, ali isprva sa samo četiri postave. Dvije godine kasnije cijeli odjel ponovno je zauzeo prostor koji je bio popunjen prije rata (Klengel-Brandt i sur., 1995:42).

Važnost berlinskog Srednjoistočnog muzeja leži kako u opsegu i kvaliteti njezine građe, tako i u vrhunski izvedenim rekonstrukcijama odabranih primjera monumentalne arhitekture drevnog Bliskog istoka. Kao zbirka drevnih bliskoistočnih antikviteta, jedinstvena je u zemljama njemačkog govornog područja. Osim fundusa u Louvreu i Britanskom muzeju, u Europi ne postoji usporediva zbirka. Organizacija postava u Srednjoistočnome muzeju, koja uključuje predmete koji obuhvaćaju šest tisućljeća, slijedi zemljopisna i kronološka načela rasporeda; različite kulture iz različitih zemljopisnih područja predstavljene su pojedinačno, a razvoj svake ilustriran je kronološki. Prije nego što su započela moderna povijesna istraživanja, kulture drevnog Bliskog istoka bile su zaboravljene. Naše suvremeno razumijevanje njih duguje arheološkom terenskom radu koji je danas učinkovito nadopunjen znanstvenim istraživanjem sustava u knjižnici, u suradnji s prirodnim znanostima i informacijskom tehnologijom (Klengel-Brandt i sur., 1995:42).

4. Kulturna baština u Njemačkoj

Muzeji ciljaju na transparentniju djelatnost, da budu otvoreni za nove perspektive i da pozivaju ljude da pomognu oblikovati rad muzeja. To je jednako tako i svojevrsna vizija skoro svakog muzeja. Drugi aspekti se u konačnici tiču pitanja zašto i za koga muzeji zapravo sabiru i čuvaju predmete (Metzler, 2020:67). „Muzeji djeluju i komuniciraju etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pružaju različite mogućnosti za edukaciju, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja.“ (ICOM, 2022). Ovoj definiciji ICOM-a pridružila se i Njemačka muzejska udruga. A uz razvoj društva usko je vezana i kulturna baština. Kulturna baština pripada ljudima jer su oni njezini stvaratelji. Naime, baština je ostavština naših predaka i predstavlja identitet raznih grupa i uvjerenja koja nam je ostavljena na čuvanje i održavanje. Time može i sam pojam „baštine“ imati više različitih značenja, ovisno s koje pozicije ga se promatra. „Tako je u anglosaksonskom svijetu češći bio termin *cultural property* (kulturna dobra), a u germanskom i frankofonskom svijetu kulturni ili povijesni spomenik (njem. *Kulturdenkmal*, franc. *Monument historique*).“ (Maroević, 2006:45). Od sredine 20. stoljeća kulturna i prirodna baština predstavljaju temelj našega identiteta i ostavštine, a naša je dužnost sačuvati baštinu za novije naraštaje. Baština nas na neki način veže kao društvo i predstavlja spomenike sjećanja koji bi nas trebali učiniti ponosnim. Kada se govori o baštini, najčešće se misli na onu pokretnu jer one mogu mijenjati svoju lokaciju i time može dobiti na novom značenju, ali jednako tako i na pogrešnom značenju. Kod pokretne baštine proces muzealizacije je najlakše provesti (Maroević, 2006:45).

Također, treba napomenuti da su zbirke nekada davno bile nedostupne jer su se nalazile u privatnom vlasništvu. Osim toga, u tadašnjim definiranim zbirkama nedostajale su teme poput roda, raznolikosti, nematerijalne kulturne baštine (npr. narječje), regionalnih osobnosti te je također pitanje provenijencije bilo zanemareno (Panteleon; Vogel, 2020:101). Istraživanje provenijencije pomaže u određivanju vjerodostojnosti predmeta ne samo u njemačkim muzejima, već i u svim drugim muzejima u svijetu. Kako su se njemačke zbirke razvijale u turbulentnim vremenima i u pozadini najrazličitijih političkih sustava, tako je sakupljačka etika u razvoju zbirki imala veliku ulogu. O svemu tome se pregovara i može se procijeniti kada muzej provede istraživanje provenijencije (Stoye, 2020:23). Posljednjih je godina interes za istraživanje provenijencije prešao okvire muzeja. Područje se sve više razvilo u interdisciplinarnu i institucionalnu poveznicu za muzejske stručnjake, sveučilišne povjesničare i različite interesne skupine u zemljama njemačkog govornog područja. Istraživanja klasične provenijencije već postavljaju brojne temeljne i nesagledive izazove u

praksi, a istraživanje samog podrijetla cijelih zbirki zastrašujući je zadatak. Pogotovo kada se radi o zbirkama iz kolonijalnog konteksta, izazov je neusporedivo veći zbog njihovih jedinstvenih karakteristika. Nasljeđe kolonijalizma koje je kolonizirane ljude učinilo nevidljivima u mnogim područjima života i žrtvama pljačke i prisile, zahtijeva dugoročnu predanost „dekolonizaciji muzeja“. Povijesno nasljeđe kolonijalizma čini nužnim veću transparentnost (između ostalog kroz digitalizaciju) i uključivanje glasova onih koji su povijesno bili isključeni i u velikoj mjeri zastupani od drugih. Digitalizacijom zbirki i pripadajuće arhivske građe možemo početi poboljšavati pristup, a time i vidljivost kolonijalnih tragova u fundusima i zbirkama, kako bismo se tako pripremili za buduću široku suradnju s Bliskim istokom (Ahrndt; Von Briskorn; Hege, 2020:15).

5. Pitanje povrata baštine

Europa je danas na neki način poznata po tome da mnoge predmete izdvaja iz svoje poznate okoline i stavlja ih u novu. Uobičajeno je i da samo jedan predmet biva izvađen iz kompletne zbirke, a time taj jedan predmet gubi na identitetu i značaju. Ali ova praksa nije izmišljena prije 200 godina. Ljudi su već u davna vremena imali naviku opustošiti gradove i sela te odnijeti najvrjednije stvari kao plijen. Najbolji primjer je i grad Babilon koji je pretrpio mnoge bolne gubitke tijekom svojeg postojanja. Ištarije dveri koja je iskopao njemački arheolog Robert Koldewey početkom 20. stoljeća, a nakon izbijanja Prvog svjetskog rata rekonstruirana su u Berlinu, predstavljaju problem vlasništva predmeta baštine. No, mnogim muzejima teško pada činjenica da bi možda trebali razmisliti o povratu i boje se da bi se vitrine mogle isprazniti, posebice ako se veliki dio eksponata mora vratiti u zemlje porijekla. U konačnici, radi se o suočavanju s činjenicom da veliki broj muzeja u Njemačkoj čuva predmete iz neeuropskih zemalja za koje ne znamo sa sigurnošću kako su dospjeli u Njemačku, za koje znamo da su dovedeni u upitnim okolnostima ili je Njemačka nekada u prošlosti iskoristila svoju kolonijalnu nadmoć nad manjim i slabijim državama.

5.1. Stanje u Babilonu u 20. i 21. stoljeću

Babilon je doživio tužno razdoblje u svojoj novijoj povijesti tijekom Drugog iračkog rata 2003. godine kada su američke i poljske trupe uspostavile bazu u središtu grada. Tijekom otprilike jedne godine vojne upotrebe, mjesto je pretrpjelo ozbiljna oštećenja. Trupe su iskopale rovove kroz arheološke slojeve i time oštetili strukture - posebice Ištarije dveri i Procesijski put (Gries, 2020:48). A nerijetko su i odneseni dijelovi kamenja i predmeta kao suvenir koji su datirali iz babilonskog vremena. Održavanje ravnoteže između interesa vojske u oružanim akcijama i zaštite kulturne baštine u tako arheološki bogatoj zemlji kao što je Irak veoma je zamorno te pokreće brojna pitanja. Arheološka nalazišta su stradala kao kolateralna šteta jer su se našla kao meta zračnih napada. Također, takvi napadi su proizašli iz neznanja o kulturnoj vrijednosti područja (Forrest, 2012:61,62). Uz velike prosvjede 2004. godine, baza je napokon zatvorena, a Irak ponovno dobiva kontrolu nad Babilonom (Gries, 2022:49). Babilonsko nalazište i dalje je ispunjeno zaraslim brežuljcima koji skrivaju procijenjenih 95 posto grada koji je ostao neiskopan, za koji se arheolozi nadaju da bi jednoga dana mogao biti istražen. Od uvrštenja na UNESCO-vu listu 2019. godine, Babilon napokon ima status posebnog nalazišta te se radi na njegovoj konstantnoj zaštiti. No, da bi se zaštita učvrstila, potrebno je obaviti spor

i pedantan rad na obučavanju Iračana za izradu plana očuvanja koji se također može koristiti i za prikupljanje međunarodnih sredstava.

S ciljem da se poveže sa slavnim kraljevima iračke prošlosti, Sadam Husein je u 80-im godinama naredio da se ruševine palače u Babilonu ponovo izgrade. Nabukodonozorova južna palača sada ima visoke zidove od moderne žute opeke, od kojih je na mnogima utisnuto Sadamovo ime. Palača i obližnji obnovljeni grčki amfiteatar korišteni su za održavanje godišnjeg glazbenog festivala. Međutim, žbuka razmazana po zgradi od blatne opeke se ljušti i na nekim je mjestima težina modernih materijala srušila stare zidove. Drvene grede zaražene termitima također su se urušile, srušivši dijelove stropa, a niže razine zidova izjeda nadolazeća voda iz obližnjih poljoprivrednih gospodarstva (Schemm, 2010). Time se i dalje pod zemljom nalaze dijelovi Ištarih dveri, a cement koji se tamo postavio sredinom 80-ih godina, uništava donje dijelova zida (pogotovo onaj dio zida s izrezbarenim životinjama). Rat koji je vodio Sadam Husein također je ostavio posljedice na arheološkim nalazištima diljem zemlje. Nakon uvođenja sankcija na kraju rata i kasnijeg kolapsa gospodarstva, kulturna baština smatrala se jedinom preostalom čvrstom valutom i ubrzo su počela nezakonita iskopavanja arheoloških nalazišta. Prije toga, Irak je imao jednu od najstrožih i najučinkovitijih politika zaštite u svijetu, a malo je iračke baštine napustilo zemlju, legalno ili ilegalno. Tako su nakon ove katastrofe arheološka nalazišta diljem Iraka bile meta i podvrgnuta opsežnom uništavanju i nedopuštenom iskopavanju, a ilegalna trgovina se drastično povećala (Forrest, 2012:60).

Zaraćene strane u ratu su prema međunarodnom pravu obvezne zaštititi kulturnu baštinu tijekom oružanog sukoba, a kada jedna strana postane okupacijska sila, onda ona nameće daljnje obveze. Dana 8. svibnja 2003. došlo je do uspostave Koaliicijske privremene vlasti (engl. *Coalition Provisional Authority*) za upravu nad Irakom. Rezolucijom 1483 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda usvojenom 22. svibnja 2003. godine, nakon poduzimanja odgovarajućih koraka, Vijeće je ukinulo nezakonitu trgovinu kulturnom baštinom uklonjenom iz Nacionalnog muzeja u Iraku i jednako tako olakšala njezin povratak u Irak. Jedan primjer poduzimanja mjera su oštre kritike upućene koaliicijskim snagama, zbog korištenja nalazišta kao vojnih baza. U slučaju Babilona, stare mezopotamske civilizacije, nastala je nepopravljiva šteta kada su područja u sredini arheološkog nalazišta izravnana kako bi se stvorilo područje za slijetanje helikoptera i parkirališta za teška vozila. Američka vojna vozila smrvila su 2600 godina stare pločnike od opeke, više od 12 rovova bilo je ukopano u drvene naslage, a vojni projekti otežali su buduća iskopavanja za istraživače. Nadalje su i tim pothvatom stradali ostaci Ištarih dveri (Forrest, 2012:62).

Za vrijeme rata zaštita kulturna baština nikada nije u prvome planu. Ratovi su mnogo godina bili uzrok uništavanja imovine i pljačke. Lieberov kodeks iz 1863. godine propisuje da „klasična umjetnička djela, knjižnice, znanstvene zbirke ili dragocjeni instrumenti, moraju biti osigurani od svih mogućih oštećenja koje se mogu izbjeći čak i kada se nalaze u utvrđenim mjestima, dok su opkoljeni ili bombardirani. Unatoč tome, Kodeks predviđa da ako neprijateljska nacija posjeduje umjetnička djela, knjižnice ili znanstvene instrumente, oni mogu biti „zaplijenjeni i uklonjeni za dobrobit“ nacije osvajača, s tim da se konačno vlasništvo rješava mirovnim ugovorom (Forrest, 2012:63).

5.2. Problematika povrata baštine u zemljama Bliskog istoka

U južnom krilu Pergamskog muzeja nalaze se Ištarine dveri (jedna od gradskih vrata Babilona, današnjeg Iraka). Prema znanstvenicima sa Sveučilišta u Oldenburgu, plavo glazirane cigle u stanju su „dramatičnog“ raspadanja, jer im berlinski zrak, njegovi ispušni plinovi i fluktuacije vlažnosti ne odgovaraju. Fasada Mshatta (zid Umayyadske palače, današnji Jordan) predstavljena je na drugom katu muzeja i to samo djelomično te je upitno hoće li doći do izražaja u budućnosti. Pergamski oltar (2. stoljeće pr. Kr., današnja Turska) je, pak, nedostupan zbog opsežnih radova u sklopu sveobuhvatne obnove na Muzejskom otoku i to sve do 2025. godine. U samome muzeju nedostaju opsežniji opisi porijekla ovih predmeta. Pored vitrina vidljivi su samo izvješća o pustolovinama istraživača i vremenske karte dolaska predmeta u muzej. Muzej islamske umjetnosti na drugom katu zgrade je moderniji i prikazuje sve što je stvoreno na većinski muslimanskim područjima. Osim zaslona osjetljivih na dodir, tu je i transkulturalna izložbena staza koja sugerira da predmeti nisu ukradeni, već su transkulturno lutali i takoreći dogovorima završili u Berlinu. Pergamski muzej se inače ne nalazi u raspravama o ilegalno uvezenim umjetninama, kao što je recimo kod njemačkih etnoloških muzeja. Njemački službenici smatraju da su umjetnine, kao što je to Pergamski oltar iz današnje Turske, sasvim legalno došle u njihov posjed. Izostavljeno je da je Osmansko Carstvo najkasnije do kraja 19. stoljeća sve više ovisilo o svojim vjerovnicima i bilo je pod strogom palicom europskih velesila. Nekada se govorilo da su humanistički motivi imali utjecaj nad njemačkim istraživačima na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće te da se strana kulturna dobra preveze iz pustinje na desecima volovskih kola i otpreme u Berlin. Monumentalni predmeti izloženi u Pergamskom muzeju jasno svjedoče o njemačkim imperijalnim interesima. Sama želja za posjedovanjem tone kamenja, skulptura i ploča od pečene gline s Bliskog istoka uz

velike troškove i vrijeme (umjesto da ih se zaštiti na licu mjesta) treba ukazati na želju za prezentiranjem vlastite moći. Iako su neki stručnjaci tvrdili da ovim činom baštinu spašavaju od krađe i propasti. Nedugo nakon osnivanja Njemačkog Carstva (njem. *Deutsches Reich*) 1871. godine, Nijemci su se radovali što su konačno dobili originalna djela, kao Pergamski oltar i Ištarine dveri, koja su se mogla mjeriti sa skulpturama u Britanskom muzeju. Čak je Pergamski muzej morao vratiti Sfingu iz Hattushe Turskoj u 2011. godini iz političkih razloga, a još uvijek stoji tvrdnja da su Pergamski oltar, fasada Mshatta i Ištarine dveri nedvojbeno i legitimno pripadaju Njemačkoj. Muzejskom otoku ide u prilog činjenica da si njemački političari mogu dopustiti ignoriranje Iraka, za razliku od Turske. Nefertiti u Novom muzeju i Ištarine dveri u Pergamskom muzeju svake godine privlače milijune posjetitelja. Bez ovih prestižnih predmeta Muzejski otok, koji je i sam samo zbirka neoklasičnih i azijskih predmeta i građevina iz različitih zemalja, bio bi u opasnosti da izgubi svoj status svjetske baštinske sile (Tepest, 2018).

Nefertitina bista i Ištarine dveri su predmeti koji se štiju, istražuju i štite kao blago svjetske kulture. Ove su predmete odavno odvojili od uskog konteksta svoje zemlje porijekla. Ištarine dveri možda pripadaju svima nama ili bar svi imamo pravo diviti im se. No, u očima Iračana Ištarine dveri pripadaju prije svega njima. Čak i one zemlje koje su postale samostalne države tek dugo nakon što im je opljačkano blago, polažu pravo na predmete koje su kolonijalne sile nekoć u međusobnom dogovoru podijelili. Te podjele nisu uvijek bile posve legalne, čak ni prema sadašnjem shvaćanju. Određeni paradoks je u tome što su oni predmeti koji se danas smatraju istaknutim simbolima nacionalnog identiteta, često tu prominentnost postigla tek u inozemstvu, ali to naravno ne umanjuje zahtjeve nad restitucijom tih predmeta. Ravnatelji njemačkih muzeja optužuju zemlje podrijetla za nacionalizam i strastveno brane jedinstvo razvijenog muzejskog krajolika te velikodušno ignoriraju činjenicu da su svoje zbirke izgradili na ruševinama tuđe kulture i ostavštine. A svi uvezeni predmeti se na novom mjestu uklapaju u koherentnu kulturnu cjelinu samo dok se zanemari geografski položaj, povijesno okruženje i cjelokupna izvorna topografija (Zekri, 2010).

5.3. Pronalazak rješenja

Središnji organ njemačke demokracije je Bundestag (parlament). Bundestag dodjeljuje pravo svim javnim institucijama da raspolazu kulturnom baštinom kako smatraju prikladnim. Rasprava o tome kako se odnositi prema kulturnoj baštini prilično je emotivna za sve strane. Restitucija zasigurno nije jednostavna jer jedna strana u toj priči mora izgubiti. Na primjeru bivšeg židovskog kulturnog nema nedoumica jer je riječ o povratku predmeta obiteljima žrtava. S druge strane, kod predmeta bivših kolonijalnih područja pregovara se prvenstveno na državnoj razini. Ali etničke skupine iz kojih predmeti potječu također imaju pravo, kao i ljudi iz bivših kolonija koji danas žive u Njemačkoj. Kulture iz kojih je došla većina predmeta danas više ne postoje. Različiti su narodi i države oblikovali ta područja tisućama godina. Čak i ako su arheolozi spasili Pergamski oltar i Ištarine dveri od propadanja i uništenja, imaju li ih danas pravo smatrati svojim isključivim vlasništvom?

Jedno od rješenja može biti da svjetska baština postane zajedničko vlasništvo. Pokretna kulturna dobra bi se mogla, primjerice, izlagati naizmjenično u zemlji podrijetla i u zapadnom muzeju po pet godina. Zahvaljujući naprednoj 3D tehnologiji također je moguće duplicirati kulturna dobra te prikazati originale i replike na nekoliko mjesta. Tako bi se omogućio pristup što većem broju ljudi i istovremeno bi se baština zaštitila. Pergamski oltar bio je politički zlorabljen, kako u Njemačkom Carstvu tako i od nacista u Hitlerovo vrijeme. Kulturna baština Bliskog istoka iskorištavala se u vlastite svrhe. Većinom je to bila prezentacija vlastite nadmoći nad nekada velikim civilizacijama. A time je Peter Weiss, poznati njemački književnik, bio u pravu kada je u svom djelu „Estetika otpora“ (njem. „*Die Ästhetik des Widerstands*“) napisao: „... posljedice oltara također je odredio poduzetni duh bogatih.“ (Lembke, 2022).

Prema izjavama iz 2002. godine, Odjel za antikvitete i kulturnu baštinu iračkog Ministarstva kulture želio bi rekonstruirati Ištarine dveri na izvornom mjestu iskopavanja i zamijeniti zid od opeke izgrađen na ovom mjestu 1987. godine (Dreesen; Meyer-Brehm, 2019). Predsjednička palača, izgrađena pod uputstvom Sadama Huseina, nije jedina promjena u babilonskom krajoliku. Na prosvjede UNESCO-a koji je odgovoran za proglašavanje mjesta svjetskom baštinom, Odjel za starine i baštinu predsjednika Sadama Huseina odlučilo je nadoknaditi ogoljenost lokacije izgradnjom zidova od opeke 1987. godine na izvornim temeljima, kako bi pružio ideju o tome kako je Babilon mogao izgledati. Posjetitelji imaju različita mišljenja o rezultatima, neki odbacuju provedeni rad kao pokušaj idealiziranja arheologije Huseina i njegove vlasti. Povratak Ištarinih dveri mogao bi potaknuti Irak da ukloni nedavni rad (MacAskill, 2002).

Stanje u samome Iraku se poboljšava te je razumljivo da s njihove strane traže povrat baštine za koju možda ne bi nikada dali odobrenje početkom 20. stoljeća. Za njih Ištarije dveri i ostali predmeti imaju povijesno i društveno značenje jer se oni mogu više s njima identificirati, nego recimo Europljani. Stoga im je zasigurno bolno kada ne mogu posjedovati svoju baštinu i prezentirati onako kako smatraju najprikladnijim. Budući da je vlada Osmanskog Carstva davne 1903. godine odobrila napuštanje sanduka s fragmentima opeke iz Babilona, danas ovaj povijesni događaj otežava proces traženja povrata baštine za Iračane. Zbog toga Iračani neće vidjeti dugoočekivani povrat Ištarijnih dveri i ostatak predmeta.

Slika 3. Pogled iz zraka na rekonstruiranu palaču Nabukodonozora II., izgrađenu 1987. godine u Babilonu (harvard.edu)

6. Važnost očuvanja svjetske baštine i identiteta

Kada je Irak osnovan 1921. godine, tada su građani imali najveći poriv za identificiranjem sa svojom prošalošću. Nakon godina provedenih pod tuđom vlašću, Iračani su se htjeli u potpunosti povezati sa svojom kulturom iz prijeislamskog doba. Kultura antičke Mezopotamije je za tada mladu država bila iznimno bitna i sve se više povezivala s nacionalnim identitetom. Sadam Husein, koji je već par puta u radu spomenut, bio je najaktivniji u postavljanju drevne mezopotamske kulture kao važne preteče današnjem Iraku. Sadam je samog sebe smatrao babilonskim kraljem i jedinim pravim vladarem Orijenta. Zbog toga je u 70-im godinama investirao u iskopavanja i restauracijske projekte, iako je time i dijelom štetio babilonskom nalazištu (Gries, 2022:64). Osim iskapanja i restauratorskih mjera, projekt je uključivao stvaranje jezera i vrtova, kao i tri ogromna umjetna brežuljka. Sadam Husein dao je sebi izgraditi monumentalnu palaču na jednom od tih brežuljaka koji nosi njegovo ime. Uzimajući inspiraciju iz građevinskih natpisa na ciglama Nabukodonozora II., Sadam Husein proizveo je cigle sa svojim natpisom na njima. Za razliku od svojih drevnih prethodnika, ovaj je natpis napisan na arapskom, a cigle su ugrađene u zid tako da se natpis može vidjeti. Za Sadama Huseina, projekt se manje bavio povijesnom vjerodostojnošću, već prikazom veličine i sjaja Babilona posjetiteljima. Zaštita baštine i vlastite kulture za Sadama bila je u drugom planu. Također je koristio drevne ruševine za svoja privatna okupljanja. Koncerti i prijemi održavani su u prijestolnoj dvorani Nabukodonozora II., dok je u posebno restauriranom grčkom kazalištu moglo sjediti do 2500 ljudi (Gries, 2022:65).

Do današnjeg dana, Babilon i Ištarine dveri posebno su važni za iračko stanovništvo, zbog čega je njihovo korištenje kao vojne baze od američkih i poljskih trupa tijekom rata u Iraku 2003. godine viđeno kao provokacija i također je ostavilo duboku ranu u sjećanju. Opsežna dokumentacija uzeta odmah nakon povlačenja trupa otkrila je ogromnu štetu na arheološkom nalazištu te popravak štete i dalje traje (Gries, 2022:65). Godine 2010. pod vodstvom Iračkog državnog odbora za antikvitete i baštinu i u suradnji sa Svjetskim fondom za spomenike, započeti su restauracijski radovi na preostalim dijelovima Ištarih dveri. Cilj ovih mjera nije samo sanacija nedavnih oštećenja uzrokovanih vojnom uporabom, štoviše i trajno osiguranje arheoloških ostataka. Još jedan od ciljeva Iraka je razvoj Babilona za turizam na primjeren način koji ujedno jamči zaštitu ruševina. Međutim, održivo upravljanje lokacijom za tako veliko urbano područje kao što je Babilon, uključuje i goleme logističke i financijske izazove (Gries, 2022:66). Otkako se Babilon od 2019. godine nalazi na UNESCO-voj listi

svjetske baštine, vlasti u Iraku nadaju se većem prepoznavanju na globalnoj razini te većem utjecaju pored ostatka svjetske baštine i pridodavanjem veće zaštite Babilonu.

7. Zaključak

Muzejski otok spada pod šesnaest državnih muzeja Berlina čija tradicija i povijest seže davno u prošlost. Nijemci su već u 16. stoljeću prepoznali vrijednost sabiranja te su stvarali privatne zbirke. Jednako tako je u 19. stoljeću nastala potreba za zbrinjavanjem novostečenih predmeta poslije nedavnih istraživanja srednjoistočne Azije, a time je to jedan od glavnih povoda izgradnje Pergamskog muzeja. U Pergamski se muzej prvo useljavaju Ištarine dveri i Procesijski put koji su i danas dva glavna predstavnika drevne babilonske kulture. Već ih ta upečatljiva plava boja čini impresivnima i jedinstvenima za ona vremena. Jednako tako je u ovome radu više puta naglašen značaj ovih spomenika za iračku zajednicu jer predstavljaju dio njihove duge povijesti. Naime, babilonska civilizacija je jedna od prvih sofisticiranih civilizacija koja je polegla temelje za daljnji razvoj čovječanstva. Babilonsko Carstvo se u povijest upisalo kao jedno od vodećih velesila i ostavljena nam je mnogobrojna vrijedna baština.

Blaga Babilona su još početkom 20. st. uz dogovor između Osmanlija i Nijemaca napustila Irak. Ipak, danas se na taj događaj gleda s neutralnog stajališta budući da tada još nije postojao Irak kao samostalna država. Cijela situacija bi možda izgledala drugačije da su Iraci mogli samostalno odlučiti po pitanju babilonskog nalazišta. Nadalje Pergamski muzej nije jedini muzej koji posjeduje kulturnu baštinu, a da mu je glavna svrha imati reprezentativnu, turističku i povijesnu ulogu. Mnogi muzeji posjeduju baštinu takozvanih „tuđih zemalja“. No, jedna stavka je svim muzejima u interesu, a to je očuvanje baštine za daljnje naraštaje. Svi imaju pravo diviti se spomenicima iz prošlosti i učiti od njih. Pergamski muzej prezentira baštinu iz zemalja Srednjoistočne Azije, ali uz nedovoljnu suradnju s Irakom i ostalim zemljama. Jasno je da Ištarine dveri u svome cijelome obliku nikada neće moći napustiti Pergamski muzej. Jedina mogućnost je demontiranje, no nisu sve opeke originalne jer je ipak Njemačka mnogo uložila u njihovu rekonstrukciju. Međutim, Njemačka i Irak bi se više trebale uključiti u promociju i digitalizaciju baštine Babilona te u sufinanciranju daljnjih iskopavanja, ipak je još mnogo toga neistraženo ili prijeti uništenje i urušavanje.

8. Literatura

Ahrndt, W., Von Briskorn, B., Hege, P. (2020). *Museumskunde*. Fachzeitschrift für die Museumswelt: *Koloniale Provenienzen als Herausforderung*. Band 85, Heft 2/2020. Herausgegeben vom Deutschen Museumsbund, pp. 14-21. Preuzeto 30. travnja 2023. s <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2022/08/museumskunde-2-2020-digital.pdf>

de Castro, I., Hilgert, M. u razgovoru s Habermalz, C. (2019). *Museen und Restitution. Debatte über historisches Erbe aus der Kolonialzeit*. Preuzeto 15. svibnja 2023. s <https://www.deutschlandfunk.de/museen-und-restitution-debatte-ueber-historisches-erbe-aus-100.html>

Cetina, G. (2016). *Babilon*. Završni rad. Sveučilište Juraj Dobrile u Puli, pp. 18. Preuzeto 10. svibnja 2023. s <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu:724/datastream/PDF>

Corwin J. E. (1976). *The historical development of the Ishtar gate*. Colorado State University. Preuzeto 20. travnja 2023. s https://mountainscholar.org/bitstream/handle/10217/178151/STUF_1001_Corwin_Elizabeth_Historical.pdf

Dreesen, J., Meyer-Brehm, J. (2013). *Does this belong to Iraq?*. in: *Translocations. Ikonographie: Eine Sammlung kommentierter Bildquellen zu Kulturgutverlagerungen seit der Antike*. Preuzeto 15. svibnja 2023. s <https://transliconog.hypotheses.org/kommentierte-bilder-2/2013-does-this-belong-to-iraq>

Forrest, C. (2012). *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. Ujedinjeno Kraljevstvo: Taylor & Francis.

Gries, H. (2022). *Das Ishtar-Tor aus Babylon. Vom Fragment zum Monument*. Museum für Vor- und Frühgeschichte Staatliche Museen zu Berlin, Stiftung Preußischer Kulturbesitz

Grotz, K., Rahemipour P. (2020). *Museumskunde*. Fachzeitschrift für die Museumswelt: *Von Zahlen, die zählen*. Band 85, Heft 2/2020. Herausgegeben vom Deutschen Museumsbund, pp. 4 – 13. Preuzeto 30. travnja 2023. s <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2022/08/museumskunde-2-2020-digital.pdf>

ICOM definicija muzeja (2022). Preuzeto 8. srpnja s <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>

Klengel-Brandt E. (1970). *Reise in das alte Babylon*. Prisma-Verlag Zenner und Gürchott, Leipzig, pp. 24

Klengel-Brandt, E., Kunze, M., Jakob-Rost, L., Marzahn, J., Wartke, R.-B. (1995). *Pergamon Museum. Collection of Classical Antiquities. Museum of Western Asiatic Antiquity*, Staatliche Museen zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz

Lembke, K. (2022). GEDANKEN ZUR ZEIT. Pergamon und Parthenon – alles nur geklaut? Antike Objekte im Fokus der Provenienzforschung. NDR Kultur. Preuzeto 14. svibnja 2023. s <https://www.ndr.de/kultur/Provenienzforschung-Pergamon-und-Parthenon-alles-geklaut,gedankenzurzeit1892.html>

MacAskill, E. (2002). *Iraq appeals to Berlin for return of Babylon gate*. Preuzeto 16. svibnja 2023. s <https://www.theguardian.com/world/2002/may/04/iraq.babylon>

Maroević, I. (2005). Razine muzealizacije vezane uz kulturnu baštinu. *Informatica museologica*, 36 (3-4), 44-49. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/139647>

Metzler, A. (2020). *Museumskunde. Fachzeitschrift für die Museumswelt: Im Dienste der Gesellschaft? SAMMLUNGSARBEIT AUF DEM PRÜFSTAND*. Band 85, Heft 2/2020. Herausgegeben vom Deutschen Museumsbund, pp. 66-71. Preuzeto 30. travnja 2023. s <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2022/08/museumskunde-2-2020-digital.pdf>

Museumsinsel (engl. *Museum Island*), Berlin. (n.d.) Preuzeto 19. travnja 2023. s <https://whc.unesco.org/en/list/896/>

Panteleon, N., Vogel, S. (2020). *Museumskunde. Fachzeitschrift für die Museumswelt: Sammlungskonzeption. PROVENIENZ DER SAMMLUNG — SAMMLUNGSKRITERIEN UND HANDHABE*. Band 85, Heft 2/2020. Herausgegeben vom Deutschen Museumsbund, pp. 98-103. Preuzeto 30. travnja 2023. s <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2022/08/museumskunde-2-2020-digital.pdf>

Pergamonmuseum. (bez dat.). U Wikipedia. Preuzeto 10. svibnja 2023. s <https://de.wikipedia.org/wiki/Pergamonmuseum>

Schemm, P. (2010). *Babylon ruins: Preservation or profit?*. Preuzeto 10. svibnja 2023. s <https://www.nbcnews.com/id/wbna37025133>

Spemann, W. (1902). *Führer durch das Pergamon-Museum*. Preuzeto 20. travnja 2023. s <https://digital.zlb.de/viewer/image/34947719/9/>

Staatliche Museen zu Berlin (bez dat.). *Geschichte der Staatlichen Museen zu Berlin*. Preuzeto 03. svibnja 2023. s <https://www.smb.museum/ueber-uns/geschichte/>

Stoye, F. (2020). *Museumskunde*. Fachzeitschrift für die Museumswelt: *Vom barocken Artefakt zum sensiblen Objekt*. Band 85, Heft 2/2020. Herausgegeben vom Deutschen Museumsbund, pp. 22-25. Preuzeto 02. svibnja 2023. s <https://www.museumsbund.de/wp-content/uploads/2022/08/museumskunde-2-2020-digital.pdf>

Tepst, E. (2018). „*Display It Like You Stole It*“. Deutschland. Preuzeto 13. svibnja 2023. s <https://www.disorient.de/magazin/display-it-you-stole-it>

Zekri, S. (2010). *Streit um Rückführung alter Kunst. Bitte gebt die Nofretete zurück!*. Preuzeto 13. svibnja 2023. s <https://www.sueddeutsche.de/kultur/streit-um-rueckfuehrung-alter-kunst-ja-1.425930>

9. Slikovni prilozi

Slika 1. *WorldAtlas.com* (2021). Preuzeto 15. svibnja 2023. s

<https://www.worldatlas.com/geography/babylonian-empire.html>

Slika 2. Autorski rad (22.02.2023., Pergamski muzej u Berlinu)

Slika 3. *Harvard University* (bez dat.). Preuzeto 16. svibnja .2023. s

<https://projects.iq.harvard.edu/whoseculture/babylon>

Pergamski muzej u Berlinu i pitanje povrata baštine

Sažetak

Kulturna baština je u današnjem društvu zauzela veliku ulogu u otkrivanju, promociji i osnaživanju identiteta zajednice. Ona je prvenstveno prisutna zbog čovjeka i samo joj on može pridodati značenje, a koje se potom komunicira i interpretira prema drugim zajednicama i ostatku svijeta. No kada predmeti baštine nisu više dio pobleblja i zajednice iz koje su proizašli, već budu izmješteni u druge kontekste i zajednice, nastaje pomutnja oko identiteta i autentičnosti baštine. Jedan takav primjer je i Pergamski muzej u Berlinu u kojemu se primarno nalaze predmeti Jugozapadne Azije poput vrijednih Ištarinih dveri iz drevnoga Babilona. Donesene su u Berlin, uz mnoge druge vrijedne predmete kulturne baštine, iskapanjem njemačkih istraživača krajem 19. stoljeća i od 30-tih godina čine dio stalnog postava Pergamskog muzeja. Ovakav postupak oduzimanja nečije kulturne baštine dovodi do gubitka nacionalnih vrijednosti i sjećanja na prošlost. Tim povodom države poput Iraka i Turske traže povrat svojega nacionalnoga blaga. Muzeji kao baštinske ustanove u srži su procesa povratka i imaju veliku ulogu koja će biti istražena u ovome radu.

Ključne riječi: Pergamski muzej, Berlin, identitet, povrat baštine, Ištarine dveri, Babilon

The Pergamon Museum in Berlin and the Question of Heritage Return

Summary

In today's society, cultural heritage has played a major role in discovering, promoting and strengthening the identity of a community. It is primarily present because of people and only they can add meaning to it, which is then communicated and interpreted towards other communities and the rest of the world. However, when heritage objects are no longer part of the community and community from which they originated, but are moved to other contexts and communities, confusion arises regarding the identity and authenticity of the heritage. One such example is the Pergamon Museum in Berlin, which primarily houses objects from Southwest Asia, such as the valuable Ishtar Gate from ancient Babylon. They were brought to Berlin, along with many other valuable items of cultural heritage by excavations by German researchers at the end of the 19th century, and since the 1930s they have been part of the permanent exhibition of the Pergamon Museum. This procedure of confiscating one's cultural heritage leads to the loss of national values and memories of the past. On this occasion, countries such as Iraq and Turkey demand the return of their national treasures. Museums as heritage institutions are at the core of the return process and have a major role that will be explored in this paper.

Key words: the Pergamon Museum, Berlin, identity, Heritage Return, the Ishtar Gate, Babylon